

Piotr Walkowiak
Uniwersytet Szczeciński

DZIAŁANIA POMOCOWE NA RZECZ GOŁĘBI WYNIKAJĄCE Z INTERAKCJI SPOŁECZNYCH I MIĘDZYGATUNKOWYCH

Wśród działań pomocowych wobec zwierząt niedostrzegane przez socjologię pozostają te na rzecz gołębi. Celem artykułu jest ukazanie działań pomocowych wolontariuszy na rzecz gołębi wynikających zarówno z interakcji społecznych, jak i międzygatunkowych. Ramę teoretyczną badań stanowią teoria symbolicznego interakcjonizmu oraz założenia socjologii relacji międzygatunkowych. Badania przeprowadzono, opierając się na metodologii badań jakościowych, w ramach której wykorzystano koncepcję subświatów. Indywidualne wywiady pogłębione przeprowadzono z 12 wolontariuszami. W działaniach wolontariuszy istotną rolę odgrywają gesty, podzielenie symboli znaczących oraz określanie przez uczestników definicji sytuacji. Podejmowane działania pomocowe i interakcje międzygatunkowe oscylują wokół współdzielenia określonych kontekstów przestrzennych przez jednostki i gołębie.

Słowa kluczowe: symboliczny interakcjonizm; socjologia relacji międzygatunkowych; wolontariusze; gołębie; działania pomocowe

Pigeon Support Activities Resulting from Social and Interspecies Interactions

The inclusion of feral, homing, and fancy pigeons remains an often overlooked aspect of animal welfare efforts. This article aims to present volunteers' aid activities for pigeons, arising from both social and interspecies interactions. The theoretical framework of the study is provided by symbolic interactionism and sociology of interspecies relations. The research was conducted using a qualitative methodology, drawing on the concept of subworlds. The findings highlight not only the primary research objective but also the broader contexts of interspecies interactions, in which gestures, shared meaningful symbols, and participants' definitions of the situation play a central role.

Key words: symbolic interactionism; sociology of interspecies relations; volunteers; pigeons; aid-activities

Wprowadzenie

Socjologia zwraca coraz większą uwagę na zjawiska oscylujące wokół interakcji ludzi i zwierząt rozumianych jako interakcje międzygatunkowe (Kajiwara, 2016; Alger i Alger, 2003; Irvine i Cilia, 2017; Goode, 2007; Koop-Monteiro i in., 2023). Wiąże się to z coraz częstszym uwzględnianiem zwierząt i ich roli w badaniach zjawisk społecznych. Konteksty dotyczące interakcji międzygatunkowych wykraczają poza ramy opieki nad zwierzętami towarzyszącymi, wskazując inne obszary ludzkiej działalności względem zwierząt. Jeden z nich stanowią działania pomocowe skierowane zarówno do zwierząt towarzyszących, jak i dziko żyjących (Neumann, 2010; Algers, 2011; Cobb i in., 2021).

Intensyfikacja działań pomocowych jest rezultatem rosnącej świadomości potrzeb funkcjonalnych zwierząt oraz stosowania względem nich etyki troski (Wrage, 2022), co wiąże się z postrzeganiem zwierząt przez pryzmat perspektywy uniwersalistycznej. Perspektywa ta charakteryzuje się podejściem etycznym, w którym zasady moralne stosowane są wobec wszystkich istot żywych, niezależnie od ich gatunku (Singer, 1975; Regan, 1983). Przeciwną perspektywę stanowi pomaganie gatunkom ze względu na ich cechy biobehawioralne, które – gdy są postrzegane jako wspólne z człowiekiem – pozytywnie wpływają na preferencje ludzi w zakresie udzielania pomocy poszczególnym zwierzętom (np. psom i kotom) (Batt, 2009). W działaniach pomocowych na rzecz poszczególnych gatunków zwierząt (np. ptaka kiwi, endemicznego dla Nowej Zelandii) istotne okazują się też perspektywy religijne oraz kulturowe (Gómez-Galán, 2025).

W obszarze działań pomocowych na rzecz zwierząt ważną rolę odgrywają wolontariusze, podejmujący działania indywidualnie, a także w ramach zrzeszenia w organizacjach współpracujących ze schroniskami dla zwierząt (Corso, 2022). W działaniach pomocowych wolontariuszy uwzględnia się społeczne i międzygatunkowe interakcje jako źródło wrażliwości oraz opiekuńczości, które przekładają się na poprawę dobrostanu zwierząt (Glanville i in., 2020). Wolontariusze odznaczają się pluralizmem indywidualnych motywacji opartych na deklarowanych wartościach, rozwoju osobistym oraz kompetencjach dotyczących pracy ze zwierzętami (Nykiel i in., 2023). Działania pomocowe wolontariuszy najczęściej oscylują wokół interakcji ukierunkowanych na natychmiastową pomoc zwierzętom. Zwiększenie częstotliwości zachodzących interakcji pomiędzy wolontariuszem a tym samym zwierzęciem może doprowadzić do ustanowienia relacji międzygatunkowej opartej na emocjonalnych więziach oraz ewoluującym zaufaniu (Alger i Alger, 1997; Laurent-Simpson, 2021; Serpell, 1996).

Celem artykułu jest ukazanie działań pomocowych wolontariuszy na rzecz głębi miejskich, pocztowych i ozdobnych wynikających z interakcji społecz-

nych i międzygatunkowych. Wątki interakcji dotyczą nie tylko wyszczególnienia działań. Motyw społeczny koncentruje się na określeniu aktorów społecznych, z którymi wolontariusze podejmują interakcje. Motyw międzygatunkowy skupia uwagę na przedstawieniu kontekstów przestrzennych interakcji z gołębiami i możliwości rozwijania z nimi relacji. Analiza doświadczeń jednostek w kontekście działań pomocowych na rzecz gołębi ma za zadanie pogłębić wiedzę dotyczącą specyfiki towarzyszących im interakcji społecznych i międzygatunkowych.

Wolontariusze najczęściej nawiązują interakcje ze zwierzętami towarzyszącymi, takimi jak psy i koty (Garcia, 2016; Turner i in., 2012; Mamzer i Nowak, 2021; Mamzer i in., 2025). W tym obszarze aktywność wolontariuszy w Polsce skupia się głównie na bezpośredniej opiece nad zwierzętami, pracach porządkowych, działaniach interwencyjnych oraz prewencyjnych wyrażających się w edukacji społecznej na temat zapewnienia dobrostanu zwierzętom (Fundacja Viva!, 2024). W literaturze przedmiotu można dostrzec mniejszą liczbę badań poświęconych niesieniu pomocy innym gatunkom zwierząt. Analiza literatury przedmiotu nie ukazuje ponadto specyfiki działań pomocowych na rzecz gołębi miejskich oraz hodowlanych, czyli pocztowych i ozdobnych.

Wolontariusze zajmujący się gołębiami stanowią mniej dostrzeganą grupę niż wolontariusze dbające o inne gatunki zwierząt. Często wynika to z marginalizacji gołębi w przestrzeniach miejskich (ludzie zazwyczaj nastawieni są do gołębi negatywnie, charakteryzują się niskim poziomem empatii wobec nich, postrzegają je jako problem przestrzenny, a nie jako zwierzęta wymagające opieki Jerolmack, 2013) oraz ich społecznego piętnowania określeniem „latające szczury” (Jerolmack, 2008). Zauważyć należy, że przestrzeń miejska stanowi wyzwanie dla wielu gatunków zwierząt w kontekście codziennego życia oraz przetrwania (Arluke, 2004). Szczególnie odnosi się to do gołębi miejskich, narażonych na ryzyko związane z egzystowaniem wśród ludzi. Niedostrzeżenie wolontariuszy zajmujących się gołębiami wynika również z niskiej świadomości występowania gołębi pocztowych i mnogości ras gołębi ozdobnych oraz relacji międzygatunkowych wiążących ich z hodowcami (Walkowiak, 2025b). Warto nadmienić, że występuje ponad 600 zarejestrowanych ras gołębi ozdobnych (Uglorz, 2024) w tym ponad 80 pochodzących z terenów Polski (Strzelec, 2022). Gołębiami pocztowymi i ozdobnymi najczęściej zajmują się ich opiekunowie, czyli hodowcy stanowiący heterogeniczną społeczność, w której wartość hodowania określonych ras gołębi często ugruntowana jest w międzykoleniowym przekazie wartości (Walkowiak, 2022a). Wychodzę z założenia, że skupienie na pomijanych w ludzkiej egzystencji zwierzętach może umożliwić wgląd w ich społeczne postrzeganie oraz podnieść świadomość dotyczącą ich funkcjonowania. Jak pokazuję w dalszych częściach tekstu, łączą się tu różne konteksty i sposoby traktowania gołębi: jako części „dzikiego” świata przyrody

(Rancew-Sikora i in., 2024), jako zwierząt hodowlanych i jako gatunków ozdobnych.

Ramę teoretyczną niniejszej pracy stanowi teoria symbolicznego interakcjonizmu (Mead, 1975 [1934]; Blumer, 2007 [1969]) i skorelowane założenia socjologii relacji międzygatunkowych (Sanders, 1993; DeMello, 2012; Koop-Monteiro, 2021), reprezentujące wciąż rozwijający się obszar współczesnej socjologii. W kontekście metodologii badań jakościowych (Konecki, 2000) skoncentrowałem się na analizie subświata (Kacperczyk, 2016) funkcjonującego w obrębie społecznego świata hodowców gołębi, w ramach którego wyodrębnioną grupę stanowią wolontariusze angażujący się w pomoc gołębiom. Korzystałem z klasycznych pojęć teorii symbolicznego interakcjonizmu. Przeprowadziłem dwanaście indywidualnych wywiadów pogłębionych z polskimi wolontariuszami specjalizującymi się w działaniach pomocowych na rzecz gołębi. W części teoretycznej przedstawiam klasyczne założenia teorii symbolicznego interakcjonizmu, opisuję aktualny stan badań relacji międzygatunkowych ze szczególnym uwzględnieniem relacji ludzi i gołębi. W sekcji metodologicznej charakteryzuję przeprowadzone badania. Z kolei w części analitycznej ukazuję interakcje społeczne i międzygatunkowe wolontariuszy oraz wynikające z nich działania pomocowe. Eksploruję również konteksty przestrzenne międzygatunkowych interakcji umożliwiające rozwijanie relacji z gołębiami.

Symboliczny interakcjonizm i relacje międzygatunkowe

Socjologia relacji międzygatunkowych teoretyczne podstawy, założenia i dyrektywy wywodzi z teorii symbolicznego interakcjonizmu (Mead, 1975 [1934]; Blumer, 2007 [1969]). Nazwa „symboliczny interakcjonizm” została nadana przez Herberta Blumera (1937), który zsyntetyzował myśl Geорга Herberta Meada i nawiązywał do dorobku innych przedstawicieli szkoły chicagowskiej. Blumer przede wszystkim rozwinął i usystematyzował ramy teoretyczne i procedury metodologiczne symbolicznego interakcjonizmu. Zgodnie z jego założeniami symboliczny interakcjonizm bazuje na trzech podstawach koncepcyjnych:

- 1) „istoty ludzkie działają wobec przedmiotów na podstawie znaczeń, jakie te przedmioty dla nich mają”;
- 2) „znaczenia takich przedmiotów wywodzą się z interakcji społecznych, jakie łączą jednostkę z jej otoczeniem”;
- 3) „ludzie posługują się tymi znaczeniami i modyfikują je w procesach interpretacji, jakim poddają napotykanne przedmioty” (Blumer, 2007 [1969], s. 5–6).

Blumer definiuje przedmioty jako szeroką kategorię obejmującą między innymi: obiekty fizyczne, innych ludzi, kategorie społeczne, instytucje, ideały, działania oraz sytuacje społeczne. Obiekty fizyczne postrzega jako rzeczy

niożywione oraz istoty żywe (Blumer, 2007 [1969]). W związku z tym pojęcie obiektów fizycznych obejmuje wszelkie zwierzęta, uwzględniając je jako istoty żywe wchodzące w interakcje międzygatunkowe. Symboliczny interakcjonizm zakłada dynamiczny i procesualny charakter dostrzeganych zjawisk, podlegający interakcyjnym zmianom. Mamy tu do czynienia z procesem nadawania, interpretowania, negocjowania oraz modyfikowania znaczeń. Proces ten dokonywany jest przez jednostki w interakcjach uwarunkowanych kontekstem sytuacyjnym. Badacze motywują prowadzenie badań socjologicznych nad zjawiskami międzygatunkowymi w nurcie symbolicznego interakcjonizmu z racji zwracania uwagi na ich interakcyjny przebieg oraz ciągle rozwijane ramy teoretyczne (Konecki, 2005; Irvine, 2012; Arluke i Sanders, 1996). Symboliczno-interakcjonistyczne podejście zauważa, że świat ludzki otoczony jest przez metaforyczny świat zwierzęcy. W procesie interakcji świat ludzi i zwierząt opiera się na symbolicznym postrzeganiu, wzajemnym przenikaniu się aktorów ludzkich i zwierzęcych, współdzieleniu danych przestrzeni, a także na zajmowaniu się zwierzętami wynikającemu z interakcji międzygatunkowych (Irvine, 2004; Konecki, 2005; Walkowiak, 2025a). Definicja sytuacji, gesty oraz symbole znaczące funkcjonują jako kluczowe pojęcia w rozpatrywaniu zjawisk przebiegających między ludźmi i zwierzętami.

Współczesne socjologiczne badania relacji międzygatunkowych często osadzone są w innych nurtach teoretycznych. Badacze łączą różne nurty, co pozwala na pluralistyczne podejście do analizy relacji ludzi i zwierząt. Kay Peggs (2012) rozważa temat ludzi i zwierząt głównie w perspektywie socjologii krytycznej oraz posthumanistycznej. Autorka koncentruje się na roli zwierząt w kontekstach dotyczących nie tylko budowania funkcjonalnych relacji, ale także nadużyć wobec zwierząt, nierówności relacyjnych oraz praktyk konsumpcyjnych. W podobnym tonie zagadnienia relacji międzygatunkowych prezentuje Tora Holmberg (2015). W koncepcji *zoocities* ukazuje przestrzeń miejską jako obszar koegzystowania ludzi i zwierząt oraz oddziaływania ich relacji na politykę miejską. Z kolei Kendra Coulter (2016) uwzględnia wkład socjologii pracy oraz innych nurtów teoretycznych w analizowaniu pracy zwierząt. Skupia się na społecznym postrzeganiu zwierząt i możliwości występowania międzygatunkowej solidarności.

Badanie relacji międzygatunkowych w ramach teorii symbolicznego interakcjonizmu pozostaje stosunkowo nowym i często niedostrzeganym podejściem. Leslie Irvine (2004) zachęca do interakcyjnego spojrzenia na dynamikę relacji oraz zjawisk ludzkiej i zwierzęcej aktywności. W analizie relacji ludzi i zwierząt towarzyszących odwołuje się do pojęcia „ja” podmiotowego (ang. *I*) i „ja” przedmiotowego (ang. *me*) autorstwa Meada. Clifton P. Flynn (2000) podejmuje temat zwierząt towarzyszących w życiu kobiet doświadczających przemocy

ze stron partnerów. Koncentruje się na dysfunkcyjnym wykorzystywaniu zwierząt (jako narzędzi kontroli kobiet) oraz na analizie reagowania zwierząt na przemoc domową, a także budowaniu międzygatunkowych relacji w następstwie doświadczeń traumatycznych. Margo DeMello (2012) skupia się na społecznym konstruowaniu znaczeń przypisywanych zwierzętom w odmiennych kontekstach kulturowych oraz na konsolidowaniu relacji międzygatunkowych. DeMello podkreśla wagę podejścia interakcjonistycznego w celu uchwycenia międzygatunkowych zależności relacyjnych w sposób kompleksowy i szczegółowy.

W ostatnich latach można zaobserwować wzrost zainteresowania problematyką relacji międzygatunkowych w socjologicznym dyskursie w Polsce. Praca Krzysztofa Koneckiego *Ludzie i ich zwierzęta* (2005) jest uznawana za kluczowy punkt odniesienia w badaniach uwzględniających relacje człowiek – zwierzę w polskiej socjologii. Konecki odwołuje się do klasycznych założeń teorii symbolicznego interakcjonizmu oraz wywodzącej się z tego nurtu teorii społecznych światów (Shibutani, 1955; Strauss, 1993). Prace Hanny Mamzer dotyczą między innymi relacji w obszarze opieki nad zwierzętami (2020) czy kryzysie bezdomności (2021). Wspólnie z Magdaleną Anitą Gajewską i Łucją Lange (2021) badaczka przygląda się również rozumieniu relacji międzygatunkowych w kontekście pluralizmu teoretycznego. Lange skupia się na relacjach w doświadczeniach ludzi ze zwierzętami odchodzącymi (2019) oraz starzejącymi się (2025). Magdalena Żadkowska, Magdalena Anita Gajewska, Hanna Zdrojewska i Mateusz Groen (2025) zwracają uwagę na konstruowanie więzi międzygatunkowych w życiu osób pozostających bez stałego partnera. Z kolei Gajewska i Żadkowska analizują relacje międzygatunkowe w triadach (pary ludzkie plus pies) (2024).

Należy zauważyć, że wspomniane prace najczęściej podejmują temat relacji międzygatunkowych zachodzących pomiędzy ludźmi a zwierzętami takimi jak psy i koty. Kwestia gołębi w socjologii relacji międzygatunkowych stanowi niszę, a same te zwierzęta są przy tym wciąż niedostrzeganym podmiotem w poszczególnych kontekstach przestrzennych. Interdyscyplinarność teoretyczną w swoich pracach stosuje Colin Jerolmack. Analizuje dialektyczny związek gołębi z naturą i kulturą (2007), społeczne konstruowanie marginalizacji gołębi miejskich (2008), relacje z gołębiami w przestrzeniach miejskich oraz relacje wynikające z ich hodowania i uczestnictwa w lotach konkursowych gołębi pocztowych (2013). W Polsce temat relacji między ludźmi i gołębiami rozważany jest w perspektywie teorii symbolicznego interakcjonizmu. Karolina Słowińska koncentruje się na społecznym świecie hodowców gołębi pocztowych, zaznaczając jego ramy strukturalne (2010). Walkowiak ukazuje: gołębie pocztowe i ozdobne jako podmioty oddziałujące na dobrostan seniorów (2010), możliwości budowania relacji i socjalizacji hodowców z ich gołębiami, a przy tym kształtowania postaw jednostek (2022), usieciowienie relacji międzygatunkowych hodowców

gołębi pocztowych (2023), rozwijanie relacji z gołębiami ozdobnymi rasy king i konstruowanie ich symbolicznych znaczeń (2025a) oraz uniwersalne i specjalistyczne praktyki interakcyjne oparte na trosce i emocjach wobec określonych ras gołębi ozdobnych (2025b).

Metodologia

Badania przeprowadziłem zgodnie z dyrektywami teorii symbolicznego interakcjonizmu i metodologii badań jakościowych. Metodologia ta nie tylko umożliwia konceptualizację badań, ale przede wszystkim uchwycenie i wnikliwe eksplorowanie określonego zjawiska społecznego (Denzin i Lincoln, 2011) oraz międzygatunkowego (Owens i Grauerholz, 2018). Posłużyłem się koncepcją subświatów (związaną z interakcjonistyczną teorią społecznych światów). Podejście to skupia się na wyodrębnionym segmencie danego społecznego świata, którego uczestnicy konstruują własne praktyki oraz znaczenia. W tym przypadku subświaty zorganizowane są wokół określonego działania podstawowego, co wiąże się z poszczególnymi wzorcami zobowiązań (Kacperczyk, 2016). Koncepcja pozwala badać interakcje od strony uczestników subświata (Strauss, 1978; Konecki, 2000). W obrębie społecznego świata hodowców gołębi subświat tworzą wolontariusze specjalizujący się w pomocy gołębim. Symboliczno-interakcjonistyczne podejście nakazuje odkrywanie, analizowanie oraz ukazywanie wybranych zjawisk społecznych i międzygatunkowych na podstawie zindywidualizowanych przeżyć, doświadczeń, a także interakcji jawiących się w kontekstualnych działaniach i funkcjonowaniu jednostek (Blumer, 2007 [1969]; Goffman, 2020 [1959]; Konecki, 2000).

Zgodnie z trzema wiodącymi założeniami Blumera uwzględniłem w badaniach następujące pojęcia teorii symbolicznego interakcjonizmu: definicję sytuacji, gest oraz symbol znaczący. Definicja sytuacji oznacza wspólną interpretację kontekstu oraz sytuacji, w jakiej znajdują się partnerzy interakcji (Thomas i Thomas, 1928). Dzięki temu kształtowane i podzielane działania mogą zostać urzeczywistnione, a równocześnie stanowić element interakcji symbolicznej. Gest posiada charakter werbalny oraz niewerbalny, a przy tym staje się nośnikiem przekazywanych intencji oraz znaczeń (Mead, 1975 [1934]). Może również odgrywać rolę przedmiotu, co rozwija i precyzuje Blumer (2007) [1969]. Gest umożliwia wzajemne dopasowywanie linii działania poprzez generowanie, nadawanie i interpretowanie znaczeń. Symbol znaczący stanowi efekt podzielenia, interpretowania i rozumienia znaczeń gestów w ten sam sposób przez partnerów interakcji (Mead 1975 [1934]). Symbole znaczące mogą być także trwale zinternalizowane przez jednostkę, wywołując reakcje niewymagające pogłębionej refleksji. Mogą konstytuować tożsamości jednostek i grup, przyczynić się do

konsolidacji podzielanych wartości oraz rozwijania procesów interakcyjnych. W świetle symboliczno-interakcjonistycznej analizy wybrane pojęcia umożliwiają uchwycenie podejmowanego zjawiska oraz działań jednostek osadzonych w badanym kontekście oraz subświecie.

Celem badań było poznanie podejmowanych działań pomocowych wolontariuszy na rzecz gołębi miejskich, pocztowych i ozdobnych wynikających z zachodzących interakcji społecznych i międzygatunkowych. Istotną kwestią było uzyskanie odpowiedzi na pytanie „Jakie działania pomocowe na rzecz gołębi wynikają z interakcji społecznych i międzygatunkowych wolontariuszy?”. W przypadku interakcji społecznych interesowało mnie: z kim wolontariusze podejmują interakcje, jakie działania pomocowe wynikają z tych interakcji oraz czy partnerzy interakcji w ten sam sposób definiują sytuacje. Natomiast w kwestii interakcji międzygatunkowych: jakie konteksty stanowią interakcje, jakie działania pomocowe wynikają z tych interakcji, czy w obszarze interakcji rolę odgrywają gesty i symbole znaczące oraz czy partnerzy interakcji w ten sam sposób definiują sytuacje. Uzyskanie odpowiedzi na wyszczególnione pytania mogą pogłębić wiedzę dotyczącą specyfiki towarzyszących wolontariuszom interakcji społecznych i międzygatunkowych.

Dobór próby miał charakter celowy, do badań rekrutowani zostali polscy wolontariusze specjalizujący się w działaniach pomocowych na rzecz gołębi miejskich, pocztowych i ozdobnych, działający indywidualnie oraz w ramach określonych fundacji. Dokonana została analiza danych zastanych mająca na celu poszukiwanie wolontariuszy specjalizujących się w pomocy gołębiom. Dane dotyczyły internetowych informacji na temat działań pomocowych na rzecz gołębi w Polsce. Najwięcej dostępnych informacji odnalazłem na platformie Facebook. Analiza informacji skutkowałą przyjęciem strategii rekrutowania wolontariuszy za pośrednictwem grup związanych z pomocą zwierzętom w Polsce na portalu Facebook. Grupy odnajdywane były po wpisywaniu w wyszukiwarkę portalu Facebook fraz: „wolontariusze dla zwierząt”, „wolontariusze dla gołębi”, „pomoc dla gołębi”. Charakterystyczny element grup cechuje zamieszczanie zdjęć zwierząt potrzebujących pomocy, na które w odpowiedziach reagują wolontariusze. Strategia badawcza umożliwiła dotarcie do dwóch organizacji Fundacja Chatka Gołębia i Gruszętnik, z których przedstawicielami się skontaktowałem. Wolontariusze Fundacji Chatka Gołębia wyrazili chęć udziału w badaniach. Z kolei nie otrzymałem informacji o chęci udziału wolontariuszy Gruszętnika w badaniach. Członkowie Fundacji Chatka Gołębia wskazali innych wolontariuszy działających w obszarze pomocy gołębiom, z którymi również się skontaktowałem. W tym przypadku warto podkreślić, że wolontariusze specjalizujący się w pomocy gołębiom stanowią w Polsce mniejszościową grupę względem wolontariuszy działających na rzecz innych gatunków zwierząt. W badaniach udział wzięło dwunastu wolontariuszy (tabela 1). W związku z powyższym

należy wskazać istniejące ograniczenia w doborze próby: relatywnie niewielką liczbę organizacji działających ściśle na rzecz gołębi, brak przynależności niektórych jednostek do formalnych struktur organizacyjnych, w konsekwencji zaś ograniczoną liczbę jednostek mogących wyrazić chęć uczestnictwa w badaniu.

Tabela 1. Charakterystyka grupy badanej

Lp.	Płeć	Miejsce prowadzonych działań	Rok rozpoczęcia działań	Przynależność do fundacji	Znajomość gołębi pocztowych i ozdobnych przed rozpoczęciem działań
W1	M	Kraków	2020	Fundacja Chatka Gołębia	Tak
W2	K	Poznań	2007	Fundacja Chatka Gołębia	Tak
W3	M	Kraków	2023	Fundacja Chatka Gołębia	Tak
W4	K	Wieluń	2015	Brak	Tak
W5	K	Warszawa	2010	Brak	Tak
W6	K	Warszawa	2021	Chatka Gołębia	Nie
W7	M	Wołomin	2022	Brak	Nie
W8	K	Kraków	2017	Fundacja Akcja Dla Dzikich Zwierząt	Tak
W9	M	Chorzów	2020	Chatka Gołębia	Tak
W10	M	Kraków	1993	Fundacja Peruna	Tak
W11	K	Kraków	2023	Brak	Tak
W12	K	Kraków	2023	Fundacja Chatka Gołębia	Tak

Źródło: opracowanie własne.

Zastosowałem w pracy technikę wywiadu pogłębionego (IDI). Wywiad tego typu umożliwia wnikliwe eksplorowanie problemu badawczego z uwzględnieniem indywidualnych doświadczeń oraz przeżyć aktorów społecznych w toku ich codziennego funkcjonowania i postępowania zachodzącego w określonych kontekstach (Denzin i Lincoln, 2011). Dodatkowo otwiera możliwości poznania interakcji badanych jednostek (King i in., 2018), a także wytyczenia nowych możliwości badawczych w obszarze podejmowanego tematu społecznego oraz międzygatunkowego. Dyspozycje i pytania do wywiadów zostały opracowane w odniesieniu do tematu i celu badań. Dyspozycje określały tematyczne ramy wywiadu, natomiast pytania umożliwiły pogłębioną eksplorację badanego zjawiska. Wywiady zostały przeprowadzone telefonicznie i zarejestrowane

w sierpniu 2025 roku za ustną zgodą badanych. Wywiady zostały transkrybowane w całości. Proces ten stanowi integralną część badań jakościowych. Umożliwia dogłębną analizę zebranego materiału, zapewniając, że żaden szczegół nie zostanie pominięty (Rutledge i Hogg, 2020). Następnie materiał został poddany procesowi kodowania. Przypisywane fragmentom tekstu kody posiadały charakter *a priori*, wynikający z przyjętego tematu, celu badań i założeń teoretycznych. Umożliwiło to systematyczne uchwycenie istotnych zagadnień związanych z podjętym tematem badawczym. Następnie uporządkowałem kody. W odniesieniu do głównej kategorii stworzyłem podkategorie: interakcje społeczne wolontariuszy, przestrzenie interakcji międzygatunkowych. Zakodowane fragmenty wywiadów, uporządkowane względem podkategorii, poddałem analizie i interpretacji jakościowej.

Interakcje społeczne wolontariuszy

Symboliczno-interakcjonistyczne podejście wskazuje, że w pełnionych działaniach pomocowych na rzecz gołębi miejskich, pocztowych i ozdobnych znaczącą rolę odgrywają interakcje społeczne. Ustanowienie działań pomocowych wymaga podejmowania przez wolontariuszy interakcji z jednostkami, które dostrzegają gołębie wymagające pomocy:

Piszę do mnie znajomi, bo na uczelni większość osób mnie kojarzy jako „ta od gołębi”. Sporo też nieznanym mi osobom do mnie pisze. Są to też osoby, którym wcześniej już pomagałam. Dużo osób też pisze na naszą stronę na Facebooku. (W6, kobieta, 22 lata)

To są albo osoby, które dzwonią do naszego ośrodka, informują nas o przypadkach. Albo przynoszą ranne gołębie. Zawsze staramy się być mili i uprzejmi. Czasami, jeżeli widzimy, że gołąb nie był traktowany niewłaściwie, na przykład został nakarmiony chlebem, to staramy się delikatnie zwrócić na to uwagę. (W8, kobieta, 57 lat)

Jednostki zgłaszające przypadki urazów gołębi funkcjonują często jako postronne podmioty. Należy jednak dostrzec możliwe konstruowanie „unikalności” jednostki pomagającej gołębiom. Czynnikiem ten może przyczynić się do usprawnienia dynamiki interwencji wolontariuszy oraz intensyfikacji świadomości na temat zagrożeń środowiskowych gołębi. Interakcje wolontariuszy przyjmują formę pośrednią (wiadomości pisemne) oraz bezpośrednią. Pierwsza może stanowić najszybszą formę przekazania informacji na temat uszkodzonych gołębi. Druga powiązana jest z kształtowaniem postawy odpowiedzialności, charakteryzującej się samodzielnym zabezpieczeniem gołębia i jego przetransportowaniem do wolontariuszy bądź specjalistycznego ośrodka.

Działania wolontariuszy spotykają się z niejednorodnym odzewem postronnych jednostek. Poprzez interakcje, reakcje wyrażają się brakiem zrozumienia społecznej roli wolontariuszy oraz błędnym interpretowaniem zakresu ich możliwości:

Są ludzie, którzy bardzo fajnie do tego podchodzą, są wdzięczni za każdą informację i pomoc, pozostają nawet w gronie naszych sympatyków (...) Są też ludzie, którzy podchodzą w sposób bardzo roszczeniowy, i trudno jest im wytłumaczyć, że my jesteśmy fundacją, która działa społecznie. Nawet jeżeli udzielamy informacji, co z tym gołębem można zrobić, to i tak się spotykamy z nieprzyjemnymi komentarzami. (W1, mężczyzna, 42 lata)

W interakcjach dostrzec można również brak konsekwentności i precyzyjności osób postronnych w zgłaszaniu informacji o poszkodowanych gołębiach:

Ostatnio miałem taką sytuację, że ktoś wrzucił post, że „jest gołębek w okolicy takiego małego ronda i proszę pomóżcie”. Pojechałem tam i zapytałem na grupie, w którym dokładnie miejscu może ten gołębek być. Skoro był ranny, to prawdopodobnie daleko by nie uciekł. Niestety nie otrzymałem w ogóle odpowiedzi. Szukaliśmy go z żoną w dużym obrębie i nie znaleźliśmy go. (W3, mężczyzna, 33 lata)

Uwidocznione sytuacje wskazują na brak współdzielonego definiowania sytuacji przez partnerów interakcji. Brak wzajemnego definiowania sytuacji generuje rozbieżność w ramach interpretacyjnych, dotyczących podjęcia zabezpieczenia poszkodowanego gołębia przez postronną jednostkę. Skutkuje to kompleksowym scedowaniem działań i odpowiedzialności za życie gołębi na wolontariuszy. Wynikające z interakcji działanie pomocowe stanowi poszukiwanie gołębia, odłowienie i podstawowe zabezpieczenie. Gołębia należy umieścić w odpowiednim (pod względem wymiarów i wentylacji) pudełku oraz utrzymywać stały kontakt z wolontariuszem do czasu jego przybycia na miejsce zdarzenia. Następnie wykonywane są kolejne działania: „potem tego gołębia trzeba obejrzeć i pomyśleć czy go wziąć do domu czy potrzebny jest specjalista i trzeba go do niego odwieźć” (W2, kobieta, 25 lat). Dokonanie oględzin gołębia wymaga posiadania odpowiedniej wiedzy, podstawowego sprzętu medycznego oraz „opanowania” w związku z zaistniałą sytuacją. Decydującą kwestią pozostaje podjęcie decyzji o formie leczenia.

Jeden z kontekstów funkcjonowania gołębi stanowi przestrzeń miejska. Jej adaptacja w szczególności dotyczy gołębi miejskich. Kontekst wykazuje wzmożoną częstotliwość podejmowanych interwencji wolontariuszy. Ich działania pomocowe regularnie generują „nerwowe” interakcje postronnych jednostek. Interakcje charakteryzują się układem dychotomicznym. Z jednej perspektywy stanowią przeszkodę:

Koleżanka przyjechała do mnie do Poznania i próbowałyśmy złapać jednego gołębia razem, no i rozsypałyśmy trochę karmy, takiej dobrej dla gołębi, które już tam były i jadły

chleb i jakieś resztki, to od razu się na nas rzuciła pani z psem i potem dołączył do niej pan. (W2, kobieta, 25 lat)

Jeżeli wiem, że w okolicy mieszka osoba, która jest bardzo przeciwna gołębiom, to zanim podejmę działania, to sprawdzam, czy nie idzie, żeby móc na spokojnie działać i nie wdawać się w zbędne dyskusje. (W12, kobieta, 27 lat)

A z drugiej możliwość poznania funkcjonowania gołębi oraz skierowanych na ich rzecz działań pomocowych:

Na dworcu w Katowicach była taka sytuacja, że złapałem gołębia i pani podeszła, i zapytała, co ja robię z tym gołębiem, a ja jej wyjaśniłem, że mu pomagam i na czym to polega. Ona była pod wrażeniem, że ktoś się przejmuje jakimiś nitkami na nóżkach gołębi. Ludzie nie wiedzą, skąd te zdeformowane nóżki lub nóżki bez palców gołębi się biorą. (W9, mężczyzna, 57 lat)

W interakcjach ujawniają się emocje jednostek dotyczące inicjatyw wolontariuszy. Powyższe wypowiedzi nakreślają zjawisko marginalizacji gołębi w przestrzeni miejskiej. Marginalizacja odnosi się do braku akceptacji dokarmiania gołębi, a także niedostrzegania gołębi wymagających pomocy. Podkreślić należy dwoistość sytuacji. Po pierwsze, dokarmianie gołębi chlebem nie jest wskazane (docelowo należy je żywić karmą przeznaczoną dla gołębi). Po drugie, odłowienie chorego bądź uszkodzonego gołębia wiąże się ze stosowaniem określonego gestu niewerbalnego: skracaniem dystansu (często z użyciem karmy dla gołębi). Między uczestnikami interakcji (wolontariusze i osoby postronne) nie dochodzi do wzajemnego uzgadniania oraz interpretowania znaczeń, czego konsekwencją jest brak kooperatywnego definiowania sytuacji. Niekiedy interakcje mogą dotyczyć zaciekawienia działaniami pomocowymi, a przy tym ich aprobatą. Wówczas dostrzegalne zostaje projekcyjne konstruowanie i narzucanie definicji sytuacji przez wolontariusza zewnętrznej jednostce. Przyjmowanie narzuconej definicji sytuacji zależne jest od otwartości poznawczej na znaczenia konstruowane przez innych, zaufanie oraz nierówności w dostępie do wiedzy na temat niesienia pomocy gołębiom. Interakcje społeczne wolontariuszy zachodzą nie tylko z osobami przypadkowymi czy zgłaszającymi gołębie. Interakcje zachodzą również z weterynarzami i hodowcami gołębi:

Mamy klinikę, grupę weterynarzy, którzy podchodzą z pasją do gołębi, i oni walczą o każdego gołębia. (W1, mężczyzna, 42 lata)

(...) współpracujemy z naszymi weterynarzami. Oglądają, badają gołębie i ustalają plan leczenia. (W8, kobieta, 57 lat)

Weterynarze i hodowcy mogą być postrzegani jako specjaliści w zakresie sprawowania opieki nad określonymi gołębiami. Weterynarze angażują się

w działania pomocowe na rzecz gołębi miejskich, pocztowych i ozdobnych. Uczestnicy interakcji dysponują wiedzą na temat gołębi, co sprzyja współdzieleniu definicji sytuacji. Wynika to ze wspólnego zasobu znaczeń i doświadczeń w działaniach z gołębiami. Działaniem w następstwie interakcji okazuje się profesjonalne leczenie oraz ustalenie jego planu, co może skutkować większymi szansami na wyleczenie i rekonwalescencję gołębi. W przypadku hodowców, interakcje zależne są od „specjalizacji” odznaczającej się kultywowaniem gołębi pocztowych bądź ozdobnych:

Często trafiają do nas gołębie z obrączkami hodowlanymi, więc jesteśmy w stanie zadzwonić do właściciela, ale najczęściej otrzymujemy odpowiedź „zróbcie sobie z nim, co chcecie, jeżeli on nie wrócił, to ja go nie chcę”. (W8, kobieta, 57 lat)

Mam znajomych hodowców gołębi ozdobnych, kolegów, przyjaciół, którzy mówią, że bardzo chętnie przyjmą takie gołębie na „mamki”. Wiem, że taki hodowca będzie dbał o te gołębie. Znam jego podejście, warunki hodowlane. (W10, mężczyzna, 40 lat)

Gołębie pocztowe biorą udział w tak zwanych lotach konkursowych. Mają za zadanie powrócić z lotu do gołębnika hodowcy w jak najkrótszym czasie. Pod tym względem dostrzeżony zostaje element poszkodowanych gołębi, które okazują się niepotrzebne właścicielom. Gołębie ozdobne natomiast uczestniczą w wystawach hodowlanych, podczas których podlegają ocenie sędziowskiej w obrębie poszczególnych ras, rywalizując z innymi osobnikami spełniającymi określone standardy hodowlane. Interakcje z hodowcami gołębi ozdobnych generują działania pomocowe odzwierciedlające się zaopiekowaniem gołębiami. Możliwość funkcjonowania gołębi jako „mamek” przekłada się na utrzymanie instynktu macierzyńskiego. Przypadek „mamek” charakteryzuje się wysiadywaniem jaj i wychowywaniem młodych gołębi innych ras. Hodowcy gołębi ozdobnych dzielą definicję sytuacji w sposób zbliżony do wolontariuszy. Między partnerami interakcji dochodzi do zbieżności podzielanych znaczeń opartych na idei niesienia pomocy gołębim. Interakcje społeczne wolontariuszy zachodzą także z osobami odgrywającymi odmienne role w trosce o dobrostan gołębi. Są nimi kandydaci na opiekunów gołębi:

Mamy bardzo restrykcyjne wymogi, jeżeli chodzi o adopcje. Jest ankieta adopcyjna, która daje nam wstępne rozeznanie, czy komuś naprawdę zależy na gołębim i podchodzi do tego w sposób poważny. Tych adopcji jest bardzo niewiele, ale nie mieliśmy jakichś negatywnych przypadków. (W1, mężczyzna, 42 lata)

Procedura adopcyjna oscyluje wokół interakcji ukierunkowanych na poznanie potencjalnych opiekunów mogących zapewnić gołębim odpowiednie warunki codziennej egzystencji. W procesie interakcji realizowane zostają działania pomocowe mające na celu zweryfikowanie jednostek w celu zapewnienia

poszczególnym gołębiom możliwie najlepszej opieki. Proces adopcyjny może również prezentować projekcyjne konstruowanie i narzucanie definicji sytuacji (praktyki opieki nad gołębiami w kontekście domowym) możliwym opiekunom przez wolontariuszy.

Przestrzenie interakcji międzygatunkowych

Interakcje międzygatunkowe wolontariuszy dotyczą gołębi miejskich, pocztowych i ozdobnych. Fundamentalną stroną inicjowania interakcji cechuje zaangażowanie, ujawniające się w intencjonalności jednostek oraz kontekst interakcyjny. Analiza danych umożliwiła wyszczególnienie kontekstów, które determinują interakcje pomiędzy wolontariuszami i gołębiami. Początkowy kontekst może stanowić przestrzeń miejska:

Podchodzę do jakiegoś gołębia i sprawdzam, czy odlatuje. Jak nie odlatuje, to myślę, co zrobić. Zupełnie inaczej się patrzy na ulicę, na zwierzęta na dworze. (W2, kobieta, 25 lat)

Trzeba trochę więcej uważności i doświadczenia, żeby w stadzie gołębi wyłowić tego, który jest słaby. Jak się idzie przez rynek i nie przygląda dokładnie, no to nie widać, któremu z nich wisi skrzydło albo ma zaropiałe oczy. (W5, kobieta, 32 lata)

Interakcje międzygatunkowe w przestrzeni miejskiej inicjowane są przez wolontariuszy. Interakcje generują działania pomocowe mające na celu: precyzyjne dogłębienie gołębi, obserwowanie ich zachowania, ogólnej kondycji somatycznej oraz zweryfikowanie ich samopoczucia. Ocena zdolności lotu wymaga od wolontariuszy stosowania gestów (często niewerbalnych). To samo dotyczy odłowienia gołębia wymagającego pomocy. Intensywność działania pomocowego uzależniona jest od ryzyka utraty życia poszkodowanego gołębia:

Pamiętam, jak byłem nastolatką i znalazłam gołębia w mieście i wiozłam go do weterynarza na osiedlu. Wiozłam go rowerem, jedną ręką kierowałam, w drugiej trzymałam gołębia. No i ten gołębek nie przeżył. Nie dojechał nawet do weterynarza. Dużo jest takich gołębi, które są w takim stanie, że zanim się dojedzie do weterynarza, to one odchodzą. (W5, kobieta, 32 lata)

Przeżycia związane z doświadczaniem odchodzenia gołębi w trakcie ratowania ich życia mogą stanowić znaczące trudności w interakcjach międzygatunkowych i działaniach pomocowych wolontariuszy. Trudności mogą kształtować się jako traumatyczne. W powyższej interakcji funkcję gestu pełni trzymanie w dłoni gołębia. Gest konstytuuje znaczenie interakcji, sygnalizując kontrolę oraz opiekę nad gołębiami.

Kontekst interakcji międzygatunkowej zawiera się także w mieszkaniach wolontariuszy bądź towarzyszących balkonach:

Mam aktualnie dziewięć gołębi na balkonie. Jeden z nich ma amputowaną łapkę, bo nitki mu ją zmasakrowały. Drugi jest poważnie chory. Ma problemy z nerkami i wątrobą. Leczę go już trzeci miesiąc (...) Gołębie rozpoznają swojego opiekuna i z czasem, jak nabiorą zaufania do niego, to dają się karmić z ręki (...) Karmiąc je, można wejść z nimi w relacje, przekazywać im proste komunikaty i one to rozumieją oraz wysyłają komunikaty od siebie, które można zrozumieć. (W9, mężczyzna, 57 lat)

Adaptowanie balkonu lub części mieszkania na schronienie i opiekę dla gołębi wyznacza ramy kontekstu interakcji międzygatunkowej. Interakcja może generować większe zaangażowanie, bliskość i przede wszystkim intensyfikację jej powtarzalności i regularności. W tym przypadku działaniem pomocowym okazuje się domowa opieka nad gołębiami. Podkreślone zostają istotne problemy zdrowotne gołębi oraz stopniowe zwiększanie przez nich zaufania wyrażające się w możliwości karmienia ich z ręki, co również stanowi działanie pomocowe. Karmienie z ręki wymaga stosowania gestów (np. gest wyciągniętej, otwartej dłoni), który w interpretacji gołębi staje się symbolem znaczącym, pełniącym funkcję łącznika. Symbol znaczący umożliwia przekazywanie dodatkowych komunikatów oraz wzmacnia interakcję międzygatunkową. Ponadto kontekst przestrzenny interakcji, stosowane gesty oraz podzielane symbole znaczące umożliwiają obecność współdzielonej definicji sytuacji o charakterze międzygatunkowym. Mieszkanie może znacząco rozwijać interakcje. Co więcej, ukazać interakcje z gołębiami jako wychodzącą poza społeczną świadomość:

Mam swoją ukochaną gołąbkę ozdobną Gruszkę, rasy srebrniak polski (...) Ogólnie ona spała ze mną przy głowie, miała swoją poduszeczkę i nawet znosiła jajka obok poduszki. Lubila, jak się ją głaszczę. Jak dawałam jej wanienkę, to lubiła, jak się ją wodą polewa. Mimo to czuła się samotnie, jak mnie nie było w domu, więc postanowiłam wziąć jej samca. Po kilku samcach zaakceptowała w końcu tego jednego, tej samej rasy. Dostał na imię Gerwazy. Przez pewien czas, jak już była w związku, to jeszcze lubiła ze mną ten czas intensywnie spędzać, ale potem już w pełni zaangażowała się w związek ze swoim samcem. (W6, kobieta, 22 lata)

Interakcja z samicą gołębia ozdobnego rasy srebrniak polski wskazuje na skrócenie dystansu oraz afirmację bliskości, w tym dotyku, przez gołębia. Manifestacja bliskości poprzez stosowane gesty (dotyk) stanowi ilustrację współdzielenia definicji sytuacji. Stymulacja ze strony wolontariusza przyczynia się do poprawy dobrostanu gołębia, który wykazuje spokój. Definicja sytuacji również wybrzmiewa w przypadku „wanienki”, która odgrywa rolę symbolu znaczącego (mycie gołębia i polewanie wodą), podzielanego w interakcji. Wynik powyższych interakcji charakteryzuje działanie pomocowe w formie zabiegów

pielęgnacyjnych. Doświadczenia wolontariuszki dostarczają również wątków adaptacji gołębia do innego symbolu znaczącego i przestrzeni mieszkania: symbolu poduszki i uznawania jej za swoje terytorium, co tożsame jest z celami lęgowymi lub tzw. siodełkami w gołębniku. Należy zauważyć, że gołąb jest zwierzęciem stadnym, który preferuje spędzanie czasu w bliskiej interakcji z innymi istotami, najczęściej gołębiami.

Finalizacja leczenia gołębia miejskiego i towarzyszące temu interakcje skutkują podjęciem kolejnego działania pomocowego, czyli umożliwienia powrotu gołębia do jego naturalnego środowiska. Ujawnia się wtedy wątek chęci kontynuowania interakcji z wypuszczonymi gołębiami, co wskazuje na jej symboliczne postrzeganie. Chęci wolontariuszy do kontynuowania interakcji z gołębiami wyrażają się w odwiedzaniu miejsc, w których nastąpiło wypuszczenie zdrowych gołębi na wolność. Przypadek ten ilustruje, że miejsca funkcjonują jako symbole znaczące, które wolontariusze identyfikują zarówno z doświadczeniem rozłąki, jak i z możliwością ponownego nawiązania interakcji z gołębiami. W przypadku gołębi pocztowych i ozdobnych motyw rozłąki występuje rzadziej z racji dożywotniej opieki nad gołębiami we wspomnianych mieszkaniach lub w gołębnikach z wolierami reprezentującymi pierwotny kontekst interakcji międzygatunkowych:

Jest Siwa i Herman. Byłem w szoku jak gołąb potrafi szybko nawiązać relację z człowiekiem, jak chętnie przylatuje, siada na ramieniu, na głowie, chce się bawić, chce być głaskany. Gołąb jest w stanie nauczyć się, że reaguje na swoje imię. Mówię do niej „Siwa” i ona faktycznie reaguje, i jej sprawia przyjemność kontakt z człowiekiem. Jak przyjdę do gołębnika, to przylatuje do mnie przywitać się. (W1, mężczyzna, 42 lata)

Mam między innymi pawiki, srebrniaki, winerki, garlacze, lahore. Są też miejskie i pocztowe, miks wszystkiego. Wspólnie ze sobą spokojnie mieszkają, potrafią się połączyć w pary. Dla przykładu garlacz z gołębim miejskim z jednym skrzydłem. (W4, kobieta, 23 lata)

Warto zwrócić uwagę na dynamikę rozwijania interakcji w gołębniku. Przede wszystkim – reagowanie gołębia na nadane mu imię. Uwzględniony zostaje gest o charakterze werbalnym, wywołujący reakcję gołębia. Zjawisko reprezentuje kolejną ilustrację symbolu znaczącego, stanowiącego wspólne odniesienie interpretacyjne uczestników interakcji. Ponadto ukazane zostaje wystąpienie definicji sytuacji w postaci wejścia wolontariusza do gołębnika i obopólnego przywitania z gołębim. Działanie pomocowe to nie tylko podstawowa opieka nad gołębiami. To przede wszystkim ich odwiedzanie i utrwalanie interakcji międzygatunkowej. Różnorodność gołębi warunkuje rozwijanie interakcji z wieloma ich rasami, co może przyczynić się do większego zrozumienia funkcjonowania gołębi. Praktyka opieki nad zróżnicowanym rasowo stadem ujawnia,

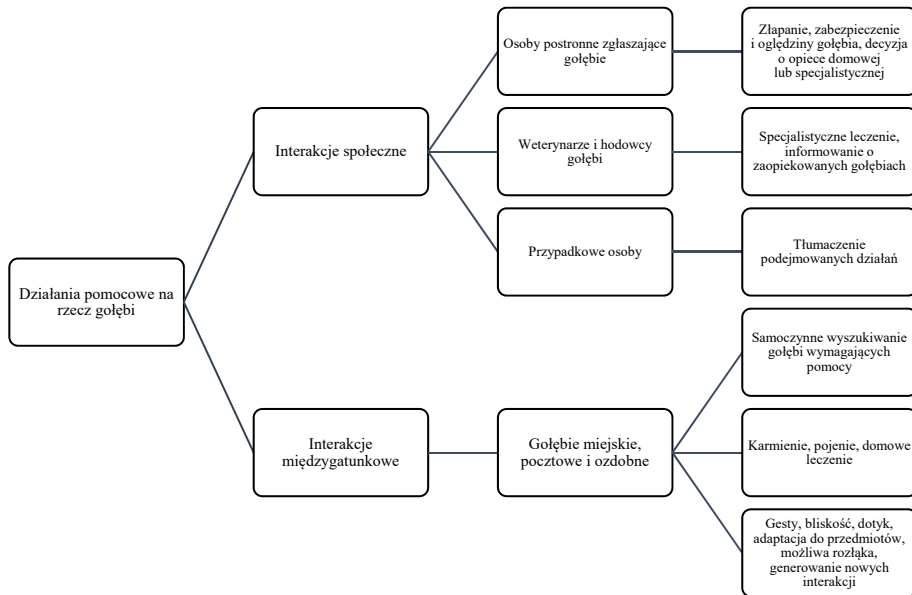
iż wiele ras gołębi może potrzebować pomocy i całozyciowej opieki. Ponadto w wypowiedzi badanej jawi się wątek „nowego życia” gołębi, co odnosi się do tworzenia pary przez gołębia rasy Garłacz z gołębiem miejskim posiadającym tylko jedno skrzydło. Wskazuje to na możliwość współdzielenia definicji sytuacji przez gołębie miejskie (adaptacja do odmiennego kontekstu przestrzennego i ozdobnych ras gołębi). Należy zauważyć, że działanie pomocowe na rzecz gołębi może stanowić prowadzenie własnych, „prywatnych azylów” dla gołębi. Azyle wymagają odpowiednich warunków do ich prowadzenia. Wyrażają się najczęściej w postaci zagospodarowania określonej przestrzeni pod organizację gołębników i przynależących do nich wolier, a także ich wyposażenia. Nadmienić warto, że interakcje międzygatunkowe mogą wykraczać poza omówione dotychczas konteksty przestrzenne:

Miałam gołębia pocztowego. Był mocno kaleki, miał problemy z nogami i poruszaniem się. To był gołąb, który od małego był u mnie w domu i on był zakochany w człowieku. On wszędzie ze mną jeździł, brałam go wszędzie. Świata poza mną nie widział, a ja poza nim za bardzo też. To był gołąb, który pozwalał się głaskać, przytulać i się cieszył. (W4, kobieta, 23 lata)

Z racji wychowania gołębia pocztowego przez wolontariuszkę można stwierdzić, że zachodząca interakcja międzygatunkowa miała charakter obopólnie emocjonalny. Istotną kwestię stanowi ciągłość umożliwiająca rozwinięcie, a także ewolucję interakcji. W okresie wczesnej socjalizacji gołębia może następować zintensyfikowane tempo współdzielenia definicji sytuacji: powtarzane gesty zyskują status symboli znaczących oraz kształtują interakcję symboliczną. Przykład również ukazuje możliwość postrzegania gołębi jako zwierząt domowych, które mogą towarzyszyć opiekunowi poza charakterystycznymi dla nich przestrzeniami. Uwzględnić należy problemy somatyczne gołębia. Z interakcji międzygatunkowej wynikają działania pomocowe odznaczające się pełnieniem wzmożonej opieki nad gołębiem z niepełnosprawnością.

Dyskusja i podsumowanie

Zjawisko działań pomocowych na rzecz gołębi opiera się na interakcjach społecznych, w które wolontariusze uwikłani są pośrednio oraz bezpośrednio. Działania związane są z bezpośrednimi interakcjami międzygatunkowymi, które przyczyniają się do zrozumienia funkcjonowania gołębi i powstania możliwości odejścia od ich społecznej marginalizacji. Podejmowane działania wolontariuszy ukazują pomoc na rzecz gołębi jako zjawisko o charakterze wielokierunkowym (rysunek 1).

Rysunek 1. Działania pomocowe na rzecz gołębi miejskich, pocztowych i ozdobnych

Źródło: opracowanie własne.

Interakcje społeczne dotyczą głównie wolontariuszy i osób postronnych. Pośredniość interakcji wyraża się w wiadomościach tekstowych, publikowaniu postów na grupach związanych z pomocą zwierzętom na portalu Facebook czy rozmowami telefonicznymi. Interakcje dotyczą zgłaszania informacji o gołębiach potrzebujących pomocy. Interakcje bezpośrednie koncentrują się wokół zabezpieczenia poszkodowanych gołębi i transportu do wolontariusza lub fundacji. Wśród postronnych jednostek kształtuje się postawa odpowiedzialności, a także możliwość wystąpienia pozytywnego odzwierciedlenia interakcji (Goffman, 2012 [1967]) od strony wolontariuszy. Zjawisko działań pomocowych dla gołębi spotyka się również z interakcjami obejmującymi nieprzyjemne komentarze dotyczące działań wolontariuszy. W interakcjach dostrzeżony został deficyt ładu interakcyjnego. Problematyka wynika z braku podzielania definicji sytuacji wolontariuszy przez osoby postronne. Zgodnie z postulatem Thomasa (1923) odmienne definiowanie sytuacji prowadzi do napięć i renegocjacji znaczeń przez uczestników interakcji. W efekcie dysnans definicyjny interakcji generuje brak utrzymywania stałego kontaktu osoby postronnej z wolontariuszem do czasu przybycia na miejsce zgłoszenia oraz utrudnienie i scedowanie pełnej odpowiedzialności za życie gołębi na wolontariuszy.

Zgłoszenie gołębia cechuje podejmowanie przez wolontariuszy następujących działań: przygotowanie pudełka, papierów ręcznikowych, odłowienie i obejrzenie gołębia, podjęcia decyzji o interwencji specjalisty lub opiece domowej. Jest to złożony proces, tożsamy z aktywnością wolontariuszy w obszarze działań pomocowych na rzecz innych gatunków zwierząt (psów i kotów). Jednakże ujawniają się pewne rozbieżności. Odłowienie gołębi wymaga nie tylko posiadania różniącej się pod względem technicznym aparatury (pudełko, papierowe ręczniki). Wymaga także posługiwania się odmiennymi formami gestów. Mead zauważa, że „Występuje tu selektywny proces, za pośrednictwem którego zostaje wybrane to, co jest wspólne” (Mead, (1975) [1934], s. 93). „Wspólne” oznacza gest niewerbalny, wyrażający się w skracaniu dystansu z użyciem karmy dla gołębi. Należy również uwzględnić, że gołębie nie wykazują wrogiego nastawienia do wolontariuszy. Element ten stanowi różnicę w porównaniu z psami i kotami, u których możliwe jest wystąpienie zachowań agresywnych (De la Puente-León i in., 2020; Crowell-Davis i in., 1997).

Działanie może spotkać się z „zaciekawieniem” ze strony przypadkowych osób reagujących w kontrastowy sposób na pracę wolontariuszy. Poznane w trakcie interakcji działania mogą regulować postępowanie osób postronnych wobec wymagających pomocy gołębi. W świetle założeń Blumera (2007) [1969] jednostki mogą renegecjonować i modyfikować znaczenia przypisywane gołębiom oraz stosowane względem nich działania. Dostrzeżony mechanizm prowadzi do możliwości reprodukcji i utrwalania działań pomocowych w procesach interakcyjnych. Czynnikiem warunkującym stanowi elastyczność poznawcza postronnej jednostki, a w tym przyjęcie definicji sytuacji wolontariuszy. Przytoczone kwestie podkreślają istotność nieodłącznego koegzystowania ludzi i zwierząt w przestrzeni miejskiej (Albert i Bulcroft, 1987). Ukazane działania pomocowe, modyfikacja znaczeń oraz ich propagowanie mogą stanowić znaczący element redukcji marginalizacji gołębi w przestrzeni miejskiej. W następstwie, akceptowania gołębi jako części „dzikiego” świata przyrody (Rancew-Sikora i in., 2024).

Wolontariusze podejmują także interakcje z weterynarzami i hodowcami gołębi pocztowych oraz ozdobnych. Interakcje z weterynarzami generują działania pomocowe wyróżniające się specjalistycznym leczeniem. Interakcje z hodowcami gołębi pocztowych eksponują brak chęci przyjęcia poszkodowanych gołębi. Inaczej sytuacja wygląda w kwestii hodowców gołębi ozdobnych, którzy chętniej przyjmują gołębie. Między innymi zapewniają im zachowanie ciągłości instynktu macierzyńskiego. Dostrzeżone zostają trzy definicje sytuacji: współdzielone (weterynarze-wolontariusze), sprzeczne (hodowcy gołębi pocztowych-wolontariusze) oraz zbieżne (hodowcy gołębi ozdobnych-wolontariusze). Warto zaznaczyć, że występuje możliwość adopcji gołębi przez osoby niepełniące funkcji hodowcy czy wolontariusza. Procedura adopcyjna zależna jest

od przebiegu interakcji pomiędzy wolontariuszami a potencjalnymi opiekunami (Balcom i Arluke, 2001) i ma na celu weryfikację uwarunkowania egzystencjalnego dla gołębi z niepełnosprawnościami. W analizowanym przypadku stwierdza się projekcyjne konstruowanie i narzucanie definicji sytuacji potencjalnym opiekunom przez wolontariuszy. Jak zauważa Goffman, jednostka może skutecznie zaprojektować „daną definicję sytuacji” i wpłynąć „na sposób rozumienia danego stanu rzeczy” (Goffman, 2020 [1959], s. 49). Analiza materiału badawczego ukazuje również, że w obrębie społecznego świata hodowców gołębi poza subświatem konstruowanym przez hodowców gołębi pocztowych i ozdobnych oraz wolontariuszy, wyróżnia się subświat związany z działalnością weterynarzy i potencjalnych opiekunów gołębi z niepełnosprawnościami. Uczestnicy subświatów wytwarzają określone działania podstawowe związane z gołębiami pocztowymi, ozdobnymi i miejskimi (tabela 1). Ponadto wchodzi w interakcje, z których wynikają współprace, konflikty, negocjowanie definicji sytuacji oraz działań pomocowych.

Tabela 1. Subświaty społecznego świata hodowców gołębi

Subświat	Uczestnicy	Działania podstawowe
Hodowania gołębi pocztowych	Hodowcy i gołębie pocztowe	Rozwijanie hodowli w celu uczestnictwa gołębi w lotach konkursowych
Hodowania gołębi ozdobnych	Hodowcy i gołębie ozdobne	Rozwijanie hodowli w celu uczestnictwa gołębi w wystawach
Ratowania i opieki nad gołębiami	Wolontariusze i gołębie	Zabezpieczenie poszkodowanych gołębi i udzielenie podstawowej pomocy
Medycyny weterynaryjnej gołębi	Weterynarze i gołębie	Profesjonalne leczenie gołębi oraz ustalenie jego planu
Całozyciowej opieki nad gołębiami z niepełnosprawnościami	Opiekunowie i gołębie	Opieka nad gołębiami w adaptowanym kontekście przestrzennym

Źródło: opracowanie własne.

Nieodłączny komponent działań pomocowych na rzecz gołębi stanowią interakcje międzygatunkowe, często poprzedzone wnikliwą obserwacją gołębi w przestrzeni miejskiej. Jednak nie tylko przestrzeń miejska stanowi kontekst interakcji. Należy zwrócić uwagę na troistość kontekstów przestrzennych funkcjonowania gołębi i zachodzących interakcji międzygatunkowych. Wyodrębnione konteksty przestrzenne posiadają charakter prywatny i należą do nich: 1) mieszkania; 2) balkony; 3) gołębniki z przynależącą wolierą. Przestrzenie mogą pełnić funkcję prywatnego azylu, a zarazem utrzymać pierwotny kontekst egzystowania gołębi pocztowych i ozdobnych (Walkowiak, 2025a). Trzy konteksty

przestrzenne – mieszkania, balkony oraz gołębniki z wolierami – kształtują traktowanie gołębi jako zwierząt hodowlanych i ozdobnych w odróżnieniu od sposobu, w jaki traktuje się je w publicznej przestrzeni miejskiej. Działania pomocowe wolontariuszy umożliwiają wzajemne przenikanie się kontekstów i wyszczególnionych gatunków gołębi. Istnieje możliwość rozwijania kontekstów w przypadku opieki nad gołębiem z niepełnosprawnością, który może towarzyszyć wolontariuszowi poza wymienionymi ramami przestrzennymi.

Konecki zwraca uwagę, że „Styczność przestrzenna pozwala na komunikację ze zwierzęciem, szczególnie ważna jest komunikacja przez bezpośredni kontakt fizyczny” (Konecki, 2005, s. 49). Interakcje międzygatunkowe wolontariuszy i gołębi w kontekstach przestrzennych generują działania pomocowe wyrażające się w dbaniu o kondycje zdrowotną gołębi oraz obserwowaniu ich zachowania (Coppinger i Coppinger, 2002; Dutton i Carl, 2004). Gołębie wykazują chęć podejmowania interakcji z wolontariuszami. Immanentną rolę odgrywa stosowanie przez wolontariuszy gestów (niewerbalnych, werbalnych, przedmiotów). W gestach niewerbalnych (karmienie gołębi z ręki, dotyk) jawi się cielesność międzygatunkowa. W werbalnych (mówienie do gołębi i stosowanie imion) odzwierciedla się wniosek Meada: „Gest wokalny nabiera wagi takiej, jakiej nie ma żaden inny gest” (Mead, 1975 [1934], s. 93). Wątek interakcji międzygatunkowej w kontekście przestrzennym mieszkania ukazuje interesujący stosunek gołębi do obiektów wykraczających poza ich pierwotne funkcjonowanie. Przedmiot użytkowy (poduszka) może okazać się preferowanym atrybutem gołębia, który umożliwia mu poczucie bliskości ze swoim opiekunem w trakcie snu. Z kolei „wanienska” symbolizuje pielęgnację i afirmację „kąpieli” przez gołębia. Interpretacja gestów przez gołębie sprawia, że stają się symbolami znaczącymi, umożliwiającymi współdzielenie definicji sytuacji z wolontariuszami. Skutkuje to rozwinieniem obszarów analizy funkcjonowania gołębi (Walkowiak, 2025b), zwiększeniem możliwości ich adaptacji do różnych kontekstów przestrzennych, a także rozwijaniem z nimi relacji międzygatunkowych. Relacje sytuują się w przestrzeniach, które je „organizują”. Cielesność jednostek i gołębi współkształtuje oraz nadaje intersubiektywne znaczenia przestrzeni w toku ich wzajemnych interakcji. Dotyczą one w szczególności kontekstu przestrzennego mieszkania, gdzie przestrzeń staje się adaptowanym miejscem współegzystowania gołębi i ludzi. Stosowane w działaniach pomocowych gesty werbalne oraz niewerbalne (dotyk) są składnikami nie tylko podtrzymującymi relacje międzygatunkową. Umacniają ją także i rozwijają. Przyczyniają się zarówno do kształtowania holistycznej perspektywy postrzeżeniowej, jak i do budowania więzi opartej na relacyjności i zaufaniu. Oznacza to, że studiowanie relacji międzygatunkowych może przyczynić się do większego poznania i zrozumienia działań ludzi i zwierząt, a przy tym do rozwinięcia problematyki perspektyw niesienia pomocy zwierzętom.

Działania pomocowe mają za zadanie przywracać stan zdrowia gołębiom i umożliwić ich powrót do pierwotnych kontekstów przestrzennych. W przypadku gołębi z niepełnosprawnościami permanentne działania można realizować w mieszkaniach lub w gołębnikach z wolierą. Działania mogą inicjować nowe interakcje międzygatunkowe pomiędzy gołębiami miejskimi, pocztowymi i ozdobnymi. Wskutek tego gołębie mogą tworzyć pary przekraczające ramy występujących niepełnosprawności (garłacz z gołębkiem miejskim posiadającym jedno skrzydło). Definicja sytuacji w tym przypadku również znajduje zastosowanie. Wyraża się w adaptacji do odmiennego kontekstu przestrzennego i egzystowania wśród innych ras gołębi.

Jednym z wiodących przesłań socjologii relacji międzygatunkowych jest odkrywanie, analizowanie oraz eksponowanie złożonych interakcji ludzi i zwierząt, które mogą oddziaływać na zróżnicowane działania i zjawiska społeczne (Sanders, 1993; Irvine, 2004, Konecki, 2005). Ukazane interakcje międzygatunkowe wolontariuszy i gołębi również mogą stanowić impuls do renegocjacji znaczeń, sposobów rozumienia oraz traktowania gołębi w innych przestrzeniach życia społecznego. Całościowo, podejmowane działania pomocowe i interakcje oscylują wokół współdziałania określonych kontekstów przestrzennych przez jednostki i gołębie.

Bibliografia

- Alger, J. M., Alger, S. F. (1997). Beyond Mead: Symbolic Interaction Between Humans and Felines. *Society and Animals*, 5(1), 65–81. <https://doi.org/10.1163/156853097x00222>
- Alger, J. M., Alger, S. F. (2003). Drawing the Line Between Humans: An Examination of Introductory Sociology Textbooks. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 23(3), 69–93. <https://doi.org/10.1108/01443330310790264>
- Algers, B. (2011). Animal Welfare – Recent Developments in the Field. *CAB Reviews: Perspectives in Agriculture, Veterinary Science, Nutrition and Natural Resources*, 6(010), 1–10. <https://doi.org/10.1079/PAVSNNR20116010>
- Albert, A., Bulcroft, K. (1987). Pets and Urban Life. *Anthrozoös*, 1(1), 9–25. <https://doi.org/10.2752/089279388787058740>
- Arluke, A. (2004). *Brute Force. Animal Police and the Challenge of Cruelty*. Purdue University Press.
- Arluke, A., Sanders, C. R. (1996). *Regarding Animals*. Temple University Press.
- Balcom, S., Arluke, A. (2001). Animal Adoption as Negotiated Order: A Comparison of Open Versus Traditional Shelter Approaches. *Anthrozoös*, 14(3), 135–150. <https://doi.org/10.2752/089279301786999445>
- Batt, S. (2009). Human Attitudes Towards Animals in Relation to Species Similarity to Humans: A Multivariate Approach. *Bioscience Horizons: The International Journal of Student Research*, 2(2), 180–190. <https://doi.org/10.1093/biohorizons/hzp021>

- Blumer, H. (1937). *Social Psychology*. W: E. P. Schmidt (red.), *Man and Society* (s. 144–198). Prentice Hall.
- Blumer, H. (2007) [1969]. *Interakcjonizm symboliczny*. Zakład Wydawniczy Nomos.
- Cobb, M. L., Otto, C. M., Fine, A. H. (2021). The Animal Welfare Science of Working Dogs: Current Perspectives on Recent Advances and Future Directions. *Frontiers in Veterinary Science*, 8, 1–13. <https://doi.org/10.3389/fvets.2021.666898>
- Corso, A. L. (2022). *The Role of Work in Animal Shelter Volunteers' Experiences of Compassion Fatigue*. Walden Dissertations and Doctoral Studies. 13279.
- Coppinger, R., Coppinger, L. (2002). *Dogs: A New Understanding of Canine Origin, Behaviour, and Evolution*. The University of Chicago Press.
- Coulter, K. (2016). *Animals, Work, and the Promise of Interspecies Solidarity*. Palgrave Macmillan.
- Crowell-Davis, S. L., Barry, K., Wolfe, R. (1997). Social Behavior and Aggressive Problems of Cats. *Veterinary Clinics: Small Animal Practice*, 27(3), 549–568. [https://doi.org/10.1016/s0195-5616\(97\)50054-4](https://doi.org/10.1016/s0195-5616(97)50054-4)
- De la Puente-León, M., Levy, M. Z., Toledo, A. M., Recuenco, S., Shinnick, J., Castillo-Neyra, R. (2020). Spatial Inequality Hides the Burden of Dog Bites and the Risk of Dog-Mediated Human Rabies, *The American Journal Of Tropical Medicine And Hygiene*, 103(3), 1247–1257. <https://doi.org/10.4269/ajtmh.20-0180>
- DeMello, M. (2012). *Animals and Society: An Introduction to Human-Animal Studies*. Columbia University Press.
- Denzin, N. K., Lincoln, Y. S. (2011). *The Sage Handbook of Qualitative Research*. Sage.
- Dutton, D., Williams, C. (2004). A View from the Bridge: Subjectivity, Embodiment, and Animal Minds. *Anthrozoös*, 17, 210–224. <https://doi.org/10.2752/089279304785643302>
- Flynn, C. P. (2000). Battered Women and Their Animal Companions: Symbolic Interaction Between Human and Nonhuman Animals. *Society & Animals*, 8(1), 99–127. <https://doi.org/10.1163/156853000511032>
- Fundacja Viva! (2024). Wolontariat w Fundacji Viva 2024 – raport. <https://viva.org.pl/wolontariat-fundacji-viva-2024-raport/>.
- Gajewska, M., Żadkowska, M. (2024). Para i pies. Wellbeing jako planowana konsekwencja praktyk rodziny międzygatunkowej. *Kultura i Społeczeństwo*, 4, 33–49. <https://doi.org/10.35757/KiS.2024.68.4.2>
- Garcia, A. C. (2016). The Place of the Dog in the Family: A Comparative Case Study of Dog Adoption. *Society & Animals*, 24(3), 289–309. <https://doi.org/10.1163/15685306-12341411>.
- Goffman, E. [1959] (2020). *Człowiek w teatrze życia codziennego*. Wydawnictwo Altheia.
- Goffman, E. [1967] (2012). *Rytuał interakcyjny*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Goode, D. (2007). *Playing with My Dog Katie: An Ethnomethodological Study of Dog-Human Interaction*. *New Discoveries in the Human-Animal Bond Series*. Purdue University Press.

- Gómez-Galán, J. (2025). Religion, Anthropocentrism, and Animal Ethics: An Investigation in Higher Education. *Discover Sustainability*, 6, 535. <https://doi.org/10.1007/s43621-025-01264-z>
- Glanville, C., Abraham, C., Coleman, G. (2020). Human Behaviour Change Interventions in Animal Care and Interactive Settings: A Review and Framework for Design and Evaluation. *Animals*, 10(12), 1–40. <https://doi.org/10.3390/ani10122333>
- Holmberg, T. (2015). *Urban Animals*. Crowding in Zoocities. Routledge.
- Irvine, L. (2004). *If You Tame Me: Understanding Our Connection with Animals*. Temple University Press.
- Irvine, L. (2012). Sociology and Anthrozoology: Symbolic Interactionist Contributions. *Anthrozoös*, 25(Supplement 1), 123–137. <https://doi.org/10.2752/175303712X13353430377174>
- Irvine, L., Cilia, L. (2017). More-Than-Human Families: Pets, People, and Practices in Multispecies Households. *Sociology Compass*, 11(2), 1–13. <https://doi.org/10.1111/soc4.12455>
- Jerolmack, C. (2007). Animal Archeology: Domestic Pigeons and the Nature-Culture Dialectic. *Qualitative Sociology Review*, 3(1), 74–95. <https://doi.org/10.18778/1733-8077.3.1.06>
- Jerolmack, C. (2008). How Pigeons Became Rats: The Cultural-Spatial Logic of Problem Animals. *Social Problems*, 55(1), 72–94. <https://doi.org/10.1525/sp.2008.55.1.72>
- Jerolmack, C. (2013). *The Global Pigeon*. The University of Chicago Press.
- Kacperczyk, A. (2016). *Społeczne światy. Teoria – empiria – metody badań. Na przykładzie społecznego świata wspinaczki*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Kajiwara, H. (2016). Human-Animal Interaction in Post-Tsunami Japan. *Humanimalia*, 7(2), 84–108. <https://doi.org/10.52537/humanimalia.9667>
- King, N., Horrocks, C., Brooks, J. (2018). *Interviews in Qualitative Research*. Sage.
- Konecki, K. T. (2000). *Studia z metodologii badań jakościowych. Teoria ugruntowana*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Konecki, K. T. (2005). *Ludzie i ich zwierzęta. Interakcjonistyczno-symboliczna analiza społecznego świata właścicieli zwierząt domowych*. Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Koop-Monteiro, Y. (2021). Including Animals in Sociology. *Current Sociology*, 71(6), 1141–1158. <https://doi.org/10.1177/001139212111065492>
- Koop-Monteiro, Y., Stoddart, M. C. J., Tindall, D. B. (2023). Animals and Climate Change: A Visual and Discourse Network Analysis of Instagram Posts. *Environmental Sociology*, 9(4), 409–426. <https://doi.org/10.1080/23251042.2023.2216371>
- Lange, Ł. (2019). Próba podejścia transdyscyplinarnego do żałoby zwierząt. Rozważania o zwierzęcej śmierci – między naukowością a osobistym doświadczeniem. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, 5, 153–165. <https://doi.org/10.31261/ZOOPHILOLOGICA.2019.05.13>

- Lange, Ł. (2025). (Nie)widoczne, ukryte starzenie się osób zwierzęcych. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 21(2), 116–129. <https://doi.org/10.18778/1733-8069.21.2.06>
- Laurent-Simpson, A. (2021). *Just Like Family: How Companion Animals Joined the Household*. New York University Press.
- Mamzer, H. (2020). *Opieka nad zwierzętami: wyzwania etyczne i społeczne*. Oficyna Wydawnicza Atut.
- Mamzer, H. (2021). Relacje osób w kryzysie bezdomności ze zwierzętami: wsparcie i zakorzenienie czy wykorzystywanie zwierząt? *Praca Socjalna*, 5(36), 107–128. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0015/5801>
- Mamzer, H., Gajewska, M. A., Lange, Ł. (2021). Jak rozumieć relacje międzygatunkowe? *Porównania*, 2(29), 351–370. <https://doi.org/10.14746/por.2021.2.20>
- Mamzer, H., Nowak, P. (2021). Przeciwdziałanie bezdomności zwierząt jako problem społeczny. *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, 83(3), 335–354. <https://doi.org/10.14746/rpeis.2021.83.3.22>
- Mamzer, H., Nowak, P. P., Ziółkowska, M.. (2025). Bezdomność psów w Polsce, Holandii i we Włoszech w ujęciu komparatystycznym. *Zoophilologica. Polish Journal of Animal Studies*, 15(1), 1–23. <https://doi.org/10.31261/ZOOPHILOLOGICA.2025.15.11>
- Mead, G. H. [1934] (1975). *Umysł, osobowość i społeczeństwo*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Neumann, S. L. (2010). Animal Welfare Volunteers: Who Are They and Why Do They Do What They Do? *Anthrozoös*, 23(4), 351–364. <https://doi.org/10.2752/175303710X12750451259372>
- Nykiel, L., Paterson, M., Pachana, N. A. (2023). Different Motivations for Volunteering Are Associated With Different Outcomes for Australian Animal Welfare Volunteers: A Mixed-Methods Analysis. *Australian Psychologist*, 58(4), s. 294–307. <https://doi.org/10.1080/00050067.2022.2151339>
- Owens, N., Grauerholz, L. (2018). Interspecies Parenting: How Pet Parents Construct Their Roles. *Humanity & Society*, 43(2), 96–119. <https://doi.org/10.1177/0160597617748166>
- Peggs, K. (2012). *Animals and Sociology*. Palgrave Macmillan.
- Peterfi, S. (1987). *Hodowla gołębi*. Państwowe Wydawnictwo Rolnicze i Leśne.
- Rancew-Sikora, D., Terlikowski, A., Kamińska, M. W. (2024). Dziki w mieście: analiza potocznych debat online. *Studia Socjologiczne*, 2(253), 159–183. <https://doi.org/10.24425/sts.2024.151015>
- Regan, T. (1983). *The Case for Animal Rights*. University of California Press.
- Rutledge, P. B., Hogg, J. L. (2020). In-Depth Interviews. W: J. Bulck (red.), *The International Encyclopedia of Media Psychology* (s. 1–7). John Wiley & Sons.
- Sanders, C. R. (1993). Understanding Dogs: Caretakers' Attributions of Mindedness in Canine-Human Relationships. *Journal of Contemporary Ethnography*, 22(2), 205–226. <https://doi.org/10.1177/089124193022002003>
- Serpell, J. (1996). *In the Company of Animals. A Study of Human-Animal Relationships*. Cambridge University Press.

- Shibutani, T. (1955). *Reference Groups as Perspectives*. *American Journal of Sociology*, 60(6), 562–569. <https://doi.org/10.1086/221630>
- Singer, P. (1975). *Animal Liberation: A New Ethics for Our Treatment of Animals*. HarperCollins.
- Słowińska, K. (2010). Społeczny świat hodowców gołębi pocztowych. *Przegląd Socjologii Jakościowej*, 6(3), 1–135. <https://doi.org/10.18778/1733-8069.6.3.02>
- Strauss, A. (1978). *Negotiations: Varieties, Contexts, Processes, and Social Order*. Jossey-Bass.
- Strauss, A. (1993). *Continual Permutations of Action*. Aldine De Gruyter.
- Strzelec, E. (2022). *Gołębie. Chów i hodowla*. Multico Oficyna Wydawnicza.
- Thomas, W. I. (1923). *The Unadjusted Girl*. Little, Brown, And Company.
- Thomas, W. I., Thomas, D. S. (1928). *The Child in America*. Alfred A. Knopf.
- Turner, P., Berry, J., MacDonald, S. (2012). Animal Shelters and Animal Welfare: Raising the Bar. *The Canadian Veterinary Journal*, 53(8), 893–896.
- Uglorz, M. (2024). *Atlas gołębi. Polskie rasy*. Wydawnictwo SBM Sp. z o.o.
- Walkowiak, P. (2022a). Socjalizacja, relacje i kształtowanie postaw jednostki w ujęciu hodowli gołębi. *Zeszyty Naukowe Collegium Witelona*, 45(4), 23–37. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0016.3389>
- Walkowiak, P. (2022b). Zwierzęta towarzyszące osobie starszej w czasie wolnym podczas pandemii Covid-19. *Gerontologia Polska*, 30(2), 141–147. <https://doi.org/10.53139/GP.20223014>
- Walkowiak, P. (2023). Ludzie i gołębie. Usieciowione relacje międzygatunkowe na przykładzie hodowców sekcji Chełmsko Śląskie. W: G. Całek (red.), *Młoda socjologia. O społeczeństwie* (s. 238–254). Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Walkowiak, P. (2025a). Lofts as Shared Spaces: Examining Socio-Spatial Interactions Among Humans, King Pigeons, and Other Species. *Biosemiotics*, 18(1), 129–144. <https://doi.org/10.1007/s12304-025-09596-z>
- Walkowiak, P. (2025b). Caring and Emotions: Universal and Specialized Practices of Breeders in Keeping Fancy Pigeons. *Anthrozoös*, 1–16. <https://doi.org/10.1080/08927936.2025.2537511>
- Wrage, B. (2022). Caring Animals and Care Ethics. *Biology & Philosophy*, 37(18), 1–20. <https://doi.org/10.1007/s10539-022-09857-y>
- Żadkowska, M., Gajewska, M. A., Zdrojewska, H., Groen, M. (2025). „Psi ludzie”. Jak obecność psa w życiu singli wpływa na budowanie ich więzi w innymi? *Studia Socjologiczne*, 2(257), 169–190. <https://doi.org/10.24425/sts.2025.154901>